

PARNASS JA AGORAA

Hajamärkmeid eesti kirjanduskriitikast 2013–2014

JANIKA KRONBERG

Kriitikaülevaated olid omal ajal Eesti NSV kirjanike kongresside oluline osa. Siis võeti kirjanduskriitika ette viis- või kuusaastakute kaupa, kuni 1990. aastate alguses ülevaadete tegemise ja avaldamise regulaarsust tabas katkestus, nagu sai paradigmuuutus osaks kogu kultuurile. Katkestusest saigi moesõna. Jutuks tuli kriitika aga ikka, seda väärtustati ja uuritigi, eriti selliste pühendunud kirjandusteadlaste poolt nagu Maie Kalda ja Rein Veidemann. Uue regulaarsuse poole rühkimine algas aga alles aastal 2003, mil Keele ja Kirjanduse kaht numbrit läbis vahepeal rohtuda jõudnud teid taastanud kolleegi Marin Laagi artikkel „Kirjataht kriitika kammitas” (Laak 2003).

Kriitikat kannab peamiselt kultuuriajakirjandus ja see on õnneks ilmunud katkestusteta. Kui vaadata ajakirjade tiraaže, siis nõukogudeaegsetest on need tänaseks kahanenud küll ligikaudu kümnekordselt. Keelel ja Kirjandusel langes see aastail 2013–2014 690-lt 620-ni, Loomingul oli see keskeltläbi 1500 (Mutt 2015) ja Vikerkaarel 1450 (Väljataga 2015). Sirbi trükiarv jääb veidi alla 5000, aga Ott Karulini teatel on veebis igal numbril keskmiselt 10 000 külastajat (Karulin 2015). See ei näita muidugi väljaannete, sealhulgas neis ilmuva kirjanduskriitika loetavust, aga midagi siiski. Toetudes Marju Lauristini ja Peeter Vihalemma 2008. aastal ilmunud analüüsile, võiks küll üldistada, et niisugune kultuuriprotsess on kulgenud anomaaliast normaalsuse suunas (Lauristin, Vihalemm 2008: 3). Tosina aasta eest on Marin Laak nõukogude aja kohta selgitanud kokkuvõtlikult: „Ametlikuma või tolle aja mõõdupuude järgi teaduslikuma käsitluse kõrval eksisteeris toleaeegses kirjandussituatsioonis ka teadmine, et kriitika ajab veel mingit „oma asja” nagu kirjanduski, kirjutab midagi ridade vahele. Seega täidab rolli, mis on praegu omane pigem ühiskondlikule publitsistikale” (Laak 2003: 331). Vajadus midagi peita ridade vahele ja oskus sealt sõnumit välja lugeda on ammuilma kadunud ja isegi Laagi artiklis mainitud „[n]üüdisaegne kirjandusajakirjanduses toimiv žanriline pluralism” (Laak 2003: 333) ei eruta mu meelest enam kedagi. Kirjanduskriitiline protsess on loksunud paika pärast mitmekümneaastasi eksirännakuid ühiskondlike distsipliinide radadele ja me elame normaalses kirjanduselu mudelis, mis kuulub vabalt arenenud kirjanduskultuuri juurde (Laak 2003: 333). Samas võiks sellisele väitele ka vastu vaielda või vähemalt nüansseerida, võttes vaatluse alla mitte üksnes kirjanduskriitika, vaid raamatukriitika laiemalt. Enim tähelepanu pälvinud teoste puhul tegeleb kriitika sageli mitte niivõrd kirjanduslike kvaliteetide hindamise, kui võrd hoopis näiteks ajaloolise tõepära küsimusega. Ilukirjandusliku teose puhul on see natuke küll ka realismi küsimus, aga mitte ainult. Näiteks võiks tuua Sofi Oksaneni retseptiooni Eestis, mille üldiselt soosivate arvustuste kõrval on meelde jäänud Mati Hindi hoopis tagasihoidlikum suhtumine (Hint 2012).

Lähenedes nüüd viimase paari aasta eesti kirjanduskriitikale, teen selge eristuse: antud teema raames huvitavad mind üldjuhul üksnes need metatekstitid, mis lükkavad eesti uudiskirjanduse intellektuaalsesse käibesse, samuti seda tegevust innustanud sündmused või uuesti välja antud klassikalised tekstid, millest on mõndagi kasulikku õppida. Ma ei pea kriitikaks kandikul ulatatavaid lugemissoovitusi või kinnimakstud tekste ja raamaturekaami, mille eesmärgi õilsuses pole sageli küll mõtet kahelda. Ka uudisteoste käsitlemine päevalehtedes ja Eesti Ekspressis on sageli taandunud just sellele tasandile, mida näiteks Eesti Päevalehes täidavad tihtilugu toimetajad ise. See ei ole kriitika, need ei ole arvustused. Peale ühe erandi, Eesti Ekspressis mõnikord ilmuva rubriigi „Ära loe”. Kriitikaga piirneb ka süüdimatult (ja enamasti õigustatult) lajatang Ahto Muld väljaandes Keskus – samalaadne akadeemilisema moega raamatukriitika meil paraku puudub. See ei tähenda mingil juhul, et kriitika iseenesest peaks olema mahategev, aga oma objekti suhtes kartmatult kriitilist distantsi olukorras, kus kõik siin kõiki tunnevad, eeldaks arvustajalt küll.

Kriitikaraamatuid 2013–2014

Millele me saame toetuda ja kust õppida? Alati saab toetuda klassikale ja seda üle lugeda, kasuks tuleb see ka siis, kui ise tahad teha teisiti. 1986. (!) aastal alguse saanud Friedebert Tuglase „Kogutud teoste” sarja lisandusid kahte Liivi-monograafiat sisaldav 12. köide (2013) Jüri Talveti ja Jaan Unduski saatesõnadega ning Elle-Mari Talivee kommentaaride, Mall Jõgi järelsõna ja kommentaaridega 11. köide (2014) meistri enese koostatud kahe kriitikaraamatuga, mis tavapärase kriitikatekstide kõrval pakub ka valiku reisikirju ja vesteid. UTKK väljaandel ilmuva sarja raamatute toimetamine ja teostus on eeskujule andev ja klassikule vääriline. Teiseks vanameistriks on Tuglasele mõneti vastanduv ja „elulähedane” biologist Hugo Raudsepp. Märgin ära kirjastuse Ilmamaa „Eesti mõtteloo” sarjas küll juba 2012. aastal ilmunud „Nüüd ma tahan mõõka tõsta”, Hando Runneli koostatud ja vähimagi kommentaarita, millele järgnes Raudsepa monograafia „Mait Metsanurk ja tema aeg” (2013) koos Runneli „Kaitsekõnega”. Sellega seoses paistab silma Runneli ilmne sümpaatiatõu ja elujõu küsimustega tegeleva Raudsepa vastu, mis on opositsioonis nooreestiliku estetismiga.

Kaasaja kriitikale lähemale tulles pean olulisemaks Asta Põldmäe kogumikku „ja valguse armulise. Kirjatöid aastaist 1975–2013” (2014), millest uusim kirjatöö on ilmunud 2014. aasta Loomingu 2. numbris. Toomas Haugi lugejakirjaga varustatud raamat pakub tundlikke kirjaniku- ja raamatukäsitlusi ning usutlusi, on empaatiline ja kaasaloov, millega seoses nõustun Rein Veidemanniga: sõna „metakirjandus” kõlab selle raamatu puhul kõledalt (Veidemann 2014b; vt ka 2014a). See ongi kõige paremas mõttes kirjandusest sündinud ja seda sisemiselt mõistev kaaslooming ehk kaasaloov kriitika Aare Pilve mõistes (vt 2014a). Mihkel Muti „Õhtumaa Eesti I. Kultuuripublitsistikat ja kirjandusartikleid” (2014) sisaldab aastail 2003–2014 kirjutatut, nende hulgas on ka arvustustetsükkel. Tegemist on soliidse kogumikuga, mille järjenumber ennustab, et autoril on kavas neid edaspidigi samas kuues avaldada. Sama lugu on Berk Vaheri kriitikakogumikuga „Sõnastamatu lend sõnades.

Kirjutusi kirjandusest I” (2014a), mis on pühendumusega keskendatud neljale autorile – Valdur Mikitale, Mehis Heinsaarele, Ervin Õunapuule ja Nikolai Baturinile – ning seetõttu hästi läbi komponeeritud, ent mitte nii hästi toimetatud, nagu olen ka oma arvustuses märkinud (Kronberg 2014: 1015). Kirjastus Ji andis välja Mihkel Kunnuse esseistikakogumiku „Roheline süü” (2014), milles on ka paar varem trükitis ilmumata teksti, ent kirjanduskriitikat esindab seal vaid 2012. aasta proosa ülevaade. Kunnuse puhul väärib imetlust tema enesekindlus, aga tekstide järele tihti asetatud kommentaar laadis „varem ilmunud toimetatuna” jäi mulle arusaamatuks: kas see tähendab uhkust ja rahulolu, et kogumikku, mille impressumi järgi „toimietas” Helen Metsalind, on võetud toimetamata ja peamiselt kärpimata tekstiversioonid?

Kuigi kirjandusteadus siin käsitlemist ei leia, tahaksin siiski ära märkida Thomas Salumetsa esseekogumiku „Mõju mõnu” (2014) koos ülevaatliku bibliograafiaga. Tegemist on eesti kirjanduskultuuris kahtlemata tähtsa sündmusega, mis toob meieni olulise osa teisel pool maakera Vancouveris elava eesti kirjandust laiemale pildile paigutava germanisti töödest. Salumetsa käsitlustes paistab silma teoreetilise teadmuse ja üldise eruditsiooni osavalt hoitud balanss, mis kunagi ei jäta varju tema tekstide tõelisi objekte, ning hea stiil, mis eestikeelses tõlkes võlgneb tänu muidugi ka rohketele vahendajatele.

Kogumikest rääkides ei saa mainimata jätta Maie Kalda mälestusele pühendatud „Kaastekste” (koostajad Virve Sarapik ja Ülle Kurs, 2014). See on paljutahkne ülevaade kirjanduskriitika viljelemisse ja arengusse suure panuse andnud Maie Kalda (1929–1913) elutööst. Millegi sarnasega nagu see 550-leheküljeline raamat pole ühtki teist kirjandusteadusele pühendunud uurijat varem siinmail austatud. Kalda väärib niisugust raamatu kujul monumenti igati, sest teist sellist kriitikut-kirjandusteadlast, kes ühtviisi pädevalt käsitleks nii Rosenplänterit kui ka (:):kivisildnikku, meil ei ole. Ometi ei tahaks uskuda, et tema lahkumisega lõppes üks ajastu – järgijaid ja õpilasi, neidki hoopis noori uurijaid-kriitikuid, kelle tegemistel Kalda silma peal hoidis, siiski leidub. Tänuväärsetel moel sisaldab mahukas teos rohkesti kultuuriloolist ja biograafilist materjali ning Kalda tööde põhjalikku koondbibliograafiat.

Kriitikat avaldavad ajakirjandusväljaanded

Looming esindab eesti kirjanduse parnassi ja selles endast vähemalt korra aasta jooksul elumärki anda peaks olema iga kirjaniku ja ka kirjandusteadlase auasi. Kahe aasta jooksul astus ajakirjas kriitiku rollis üles ühtekokku 51 autorit ja kummalgi aastal ilmus 47 ehk siis kokku 94 arvustust. Niisamuti peaks kirjaniku auasi olema Loomingus arvustatud saada. Neli retsensiooni ühes numbris annavad mu meelest selle võimaluse küll, eriti tippudele, kelle prognoosimiseks peab toimetajal uudiskirjanduse massist valiku tegemisel olema head vaistu. Erinevalt Andrus Kivirähkist ei paku aga kriitikale erilist pinget teise produktiivse ja suure läbimüügiga autori, Indrek Hargla teoste kajastamine, olgu siis tegemist tema apteekri-lugude või Süvahavva-raamatuga. Suurematele auhindadele nomineeritud proosa- ja luuleteosed on aga enamasti aegsasti saanud arvustuse, esseistikaga on lugu kehvem. Üldjoontes näib tasakaal ses suhtes püsivat. Vaistlikult väidan, et arvustajate keskmine

vanus Loomingus on alanenud (või olen ise vananenud ja see ainult paistab nii, distants pöördub vastupidiseks?), kusjuures nooremad (Leo Luks, Margit Tintso) kirjutavad peamiselt nooremast uudiskirjandusest ning küpses eas autorid (Holger Kaints, Ülo Tonts, Rein Veidemann) juba kultuuriloolise paatnaga õilistatud raamatutest ja memuaarse koega metakirjanduslikest teostest, milles aimub arvustaja isikliku kogemuse kattuvust tekstides sisalduvaga. Silma paistab ka teatud spetsialiseeritus: näiteks Tiit Hennoste võtab (eri väljaannetes) sõna just Viidingu/Üdiga seotud raamatute kohta. Aktiivsemad autorid on Peeter Helme, Jan Kaus, Leo Luks ja vist viimane heas mõttes vana kooli kriitik Arno Oja, kelle arvustusi on alati hea lugeda, nagu kogu Loomingu kriitika rubriiki. Ülevaade parnassist, mis päädib märtsikuises ajakirjas samuti kirjanduskriitikasse kuuluvate luule- ja proosaülevaadetega, on olemas. Vahest ei ilmu arvustused küll nii kiiresti, kui eeldaks, aga selles suhtes pean endalegi kui mõne arvustuse autorile tuhka pähe raputama.

Vikerkaar on Loomingust märksa avarama ehk moodsa sõnaga öeldes interdistsiplinaarsema ampluaaga, püüdes hõlmata kogu kultuuriväljal silmapaistvat trükitoodangut, sealhulgas olulisi tõlkeid, ja ehk just seetõttu kipun ajakirja lugemist alustama enamasti mittekirjanduslike teoste arvustustest. Ja nimelt sellepärast vaidlengi vastu sotsiaalmeedias kõlanud säutsudele (Mika Keränen), et kirjandusajakiri tegelgu rohkem kirjandusega. Kui kirjanik peale kirjutamise ka loeb, siis peaks ta väärima enam kui üksnes kolleegi või konkurendi uus teos ja selle arvustus! Laias laastus kajastas Vikerkaare kriitika rubriik eesti kirjandust 2013. aastal 47 arvustusest 32-s ja 2014. aastal 39 arvustusest 27-s, mis kummalgi juhul teeb umbes 70 protsenti. Sageli hõlmab arvustus ka mitut olgu sama või erineva autori mingis mõttes kokku sobivat teost. Püsivamate arvustajate ringist kattub Loominguga üksnes väike osa, kuid see on ka tuumik (Jan Kaus, Alvar Loog). Ilmselt tellib toimetuse arvustuse ja valib kirjutaja teose eripära silmas pidades Loomingust märksa hoolikamalt, et saavutada isikupärast ja uudset lähenemist. See kehtib nii algupärandite kui ka tõlgete kohta. Vikerkaare parnass on seetõttu ka rohkem selle toimetajate nägu. Arvustatavatest autoritest on enam tähelepanu pööratud sel perioodil ka palju avaldanud (:kivisildniku, Jüri Kolgi ja Jürgen Rooste teostele. Eelpool öeldu taustal on seda hämmastavam, et just Vikerkaarest leidsin lobakriitika stiilinäite, milleks on Martin Luiga retsensioon raamatule „100% (:kivisildnik”, milles vist on taotletud zaumlikku innovatiivsust (vt Luiga 2014). Midagi ei juhtuks, kui arvustusest pool maha kratsida ja ülejäänut korralikult toimetada. Muidugi kerkiks siis esile vana küsimus, kas ikka saab raamatu ammendada 2500-tähemärgises arvustuses? Paljudel juhtudel raamat ei väärigi enam, kuid paljudel juhtudel jällegi väärrib. Aga mõnikord ületab kriitika rubriigis serveritu mõõdutunde ja palka makstakse lobisemise eest. Üks asjalik soovitus Luiga arvustuses siiski on: lugeda kriitikakogumikke (Luiga 2014: 108). Soovitus kehtib. Tõesti, tõesti – kui meedia tituleerib mõne tekstiga lagedale ilmunud autori hoobilt kirjanikuks, siis seda suurem peaks olema kriitiku vastutus kirjakuultuuri eest seisemisel!

Muuseas, Märten Rattasepp teeb samas Vikerkaare numbris Janar Ala ja Edvin Aedma teoste arvustuses asjalikult vahet teosel kui teoreetikute tänuväärsele analüüsiolektil ning teosele suunatud lugeja ootustel (Rattasepp 2014b: 113). Lugeja ootusi, olgugi vähemalt ajakirjanduskeeles professionaalselt väljendatuid, vahendab siis minu arusaama kohaselt lihtsamat sorti nn

päevakriitika. Rattasepa arvustuse hästi kultiveeritud dialoogilisus varem sama teemat käsitleanud autoritega tõstab ka uue, sotsiaalmeediast välja kasvanud kirjanduse, sealhulgas nn *enter*-luule senisest suuremale plaanile, väärtustab seda.

Keel ja Kirjandus eristab vähemalt aastasisukorra tasemel keeleteadusesse, rahvaluulesse ja kirjandusteadusesse/kultuuriloesse puutuvaid arvustusi, viimaseid on ajakirja arvustuste koguhulgast kaks kolmandikku kuni kolmveerand. Millegipärast paistab kahe aasta lõikes silma seletamatu disproporsioon: kui 2013. aastal oli kirjandusteaduse/kultuuriloo rubriiki arvatud arvustusi 31, siis 2014. aastal kõigest 19. Tegemist on ühelt poolt kahtlemata akadeemilise ilmega metakirjanduslike või kultuurilooliste teoste tasakaalukate käsitlemustega hästi valitud asjatundjatelt. „Puhas” ja uudis-ilukirjandus tuleb üldiselt arvustamisele harva, igasse numbrisse seda ei jagu ja selle üle ma ei nurisegi. Kuid arvustatavate teoste valik on hea ega tekita erilisi vastuväiteid. Välja on kujunenud tava avaldada arvustuste rubriigis ka vähemalt Tartu Ülikoolis kaitstud doktoritööde oponentide arvustused. See on kiiduväärne, sest lükkab teinekord suure vaeva tulemusena, kuid kaduvväikse trükiarvuga dissertatsioonide sarjas ilmunud raamatu või vähemalt teadmise sellest laiemasse käibesse. Arvustuste autorite hulgas on nii auväärne mentoreid (Sirje Olesk), heas vormis kirjandusteadlasi (Maarja Vaino), ajaloolasi (Tõnu Tannberg) ja filosoofe (Leo Luks), teolooge (Toomas Paul) kui ka kirjanikke (Paavo Matsin) ning doktorante (Boris Veizenen). Peale Eesti Ekspressis ilmunud väikse raamatututvustuse on Keel ja Kirjandus ainus väljaanne, kus on söandatud põhjalikult ette võtta Ilmar Vene auhinnatud mammutese „Kaugenemised. Tähelepanu Karl Ristikivist” (Tuum, 2013) ja sellega on Brita Melts suurepäraselt hakkama saanud. Tavamahu akadeemiliste arvustuste kõrval on hea algatus ka anonüümne rubriik „Lühidalt”, milles saab üht-teist öelda sedasorti kultuuriloolise kaaluga raamatute kohta, mis on kas kurioosumid, ei kannata kriitilist lähenemist välja või väärivad pikema käsitlemise asemel napimat äramärkimist.

Kõige kirevam kriitikapilt avaneb 2013. aasta lõpus toimunud pöördkatse järgselt uuenenud **Sirbis**, mistõttu ma varasemat üle ei lehitsenudki. Sirbi puhul oleks ka põhjendatud vaadelda eri valdkondi haaravat ja erinevate toimetajate „haldusalasse” jäävat raamatukriitikat, mitte üksnes eesti (uudis)kirjanduse kajastusi. Kui ühes lehenumbris ilmub 4–5 raamatuarvustust, siis keskel läbi kaks neist käivad ikka ka eesti kirjanduse kohta. Avaram pilk on mõistagi soositud, haaraku see siis väljavõtteid eesti kirjanduse välismaiste tõlgete arvustustest või väliskirjandust. Olulisel kohal on „Avatud Eesti Raamatu” sari ja laiem ühiskondlik-poliitiline ainestik. Teemanumbrid ja vastavalt sellele valitud arvustused on põhjendatud, samuti pikema retsensiooni või intervjuu kujul ühe autori või teose esiletõstmine. Kuna välja ei paista, milline on toimetuse poolt tellitud ja väljastpoolt ilmutatud initsiatiivi suhe, jääb mulje, et Sirbis avaldatav kriitika on tervikpildis kõige rohkem kirjutajate enda nägu, mis ei tähenda kuidagi juhuslikkust, vaid on pigem toimetuse ja autorite sujuva koostöö tulemus. Sirbis on pääsenud püünele ka need kirjanikud, kelle kohta mujal arvustusi märganud ei ole: näiteks Gregor Elm ja Ilmar Särg. Meeldejäävaim ja minu jaoks lugemata teost vajalikul määral vaatlev oli Jaak Tombergi arvustus „Maailmaehitamise paranduslik ainelaulatus” Robert Kurvitza romaani „Püha ja õudne lõhn” kohta (vt Tomberg 2014), sa-

muti kõrvuti asetatud Märten Rattasepa ja Linnar Priimäe vastandlikke hoiakuid esindavad „Olematute raamatute antoloogia” käsitlused (vt Rattasepp 2014a; Priimägi 2014). Alvar Loogist alguse saanud teatralane diskussioon (28. II, 21. III, 9. V ja 6. VI 2014) puudutas aga kultuurikriitikat laiemaltki. Eri kunstivaldkondi mõtestas erinevas mahus rubriik „Kriitikakunst”.

Eesti Kirjanike Liidu kuukiri **Akadeemia** avaldab keskmiselt ühe arvustuse numbris, temaatika pole piiratud, kuid metakirjanduslikku ja filoloogilist materjali satub arvustatavate teoste hulka haruharva. Leidub näiteid folkloristikast, kuid pigem domineerib ajalugu, näiteks 2013 suuremat diskussiooni esile kutsunud „Eesti ajaloo” II köide (Tartu Ülikool, 2012) on saanud kriitilisi hinnanguid mitmelt autorilt. Mõneti kurioosne on leida lähestikku juba kaks korda Simo Runneli arvustust Hando Runneli koostatud „Eesti mõtteloo” raamatute kohta (2014, nr 9 Mihkel Martna raamatule „Oma kodu” ja 2015, nr 1 August Weizenbergi artiklikogule „Häädus ja ühisus”). Rahvuskultuuri seisukohalt olulise Ilmamaa kirjastuse ja raamatusarja institutsionaliseerimine perekondlikuks ettevõtmiseks (koostamine, toimetamine, kirjastamine, kriitika) on moraalselt mage, kriitikaga ei ole siin midagi pistmist ning akadeemilise väljaande arvustuste rubriigi asemel sobiksid need kirjutised pigem ilmuma Eesti Kirjastuste Liidu väljaande Raamat kinnimakstud raamatutuvustuste rubriigis.

Ajalookultuuri ajakiri **Tuna** avaldas 2014. aasta neljandas numbris Kairit Kauri sisuka arvustuse Martin Klõkeri Tallinna XVII sajandi esimese poole kirjanduselu käsitluse kohta. Ent Tunas ilmunust pälvib siinses kontekstis enam tähelepanu teoloogi ja kirjaniku Meelis Friedenthali arvustus Enn Tarveli artiklikogumikule „Ajaloookimbatused” (Ilmamaa, 2013), kõneka pealkirjaga „Mil määral on ajalugu muinasjutt?” (vt Friedenthal 2014). Arvustaja juhib tähelepanu teaduse aastapreemiaga pärjatud Enn Tarveli ajalookirjutuse – ja mu arusaama kohaselt üleüldse hea ajalookirjutuse – sellistele kvaliteetidele nagu emotsionaalne haaratus oma uurimisobjektist ja ajaloo käsitamine jutustava teadusena, objektiveerivat ja isiklikku tasakaalus hoidev stiil, toetumine nii faktidele kui ka fantaasiale, ehk siis ajalooteadusele kui ikka veel paratamatult kujutlusvõimet sisaldavale valdkonnale (Friedenthal 2014: 136). On ju ka ilukirjanduses kasvanud omaelulooline aines ning kriitikas ja kirjandusteaduses käsitletakse üha sagedamini kirjanduslikke omailmasid. Ehk siis ilukirjanduse peavool ei lepi viimastel aastatel üksnes puhta fiktsiooni ehk väljamõeldise tekstiks vormistamisega, vaid kasutab üha rohkem „elu enast”. Ilukirjandus on lähenenud ajalookirjandusele ning vastavalt kasutab ka mõlema kriitiline retseptioon üha rohkem vastastikku laenatud mõistevara.

Neli korda aastas ilmuv **Värske Rõhk** avaldab noorte kriitikat, autoriteering on kujunenud kindlaks, ent mitte kivilinenud kriitika taimelavaks, ja selle järelkasv on nihkunud edasi Vikerkaarde, Loomingusse ja Sirpi. Suund on küll „noortelt noortele”, kuid ilma allahindluse või möönduseta: nn noorsookirjandust ei käsitleta ega viljeleta siin ei kirjanduse ega kriitika tasandil. Põhirõhk on küll uuel ja ajuti ka eksperimentaalsel kirjandusel, ent seost kirjanduspärandiga hoiab retroarvustus. Leidub ka tõlketeoste arvustusi. Mõlemal aastal ilmus Värskes Rõhus 13 arvustuseks kvalifitseeruvat teksti, mille järjestikune läbilugemine oli meeldiv ja hariv elamus. Näiteks tegi ka Loomingus end avaldanud Indrek Ojami arvustus „Olematute raamatute antoloogia” kohta (vt Ojam 2014) mulle piisavalt selgeks nähtuse, mille vastu ma muidu

huvi poleks tundnud. Paistab silma ka Värske Rõhu autorite (või arvustusi telliva toimetuse?) eriline lemmik või isegi kultusautor: selleks on Kaur Riismaa, kelle teosed on saanud kokku kolm arvustust.

Kui Sirp näeb oma autorkonda võrsumas end nüüdiskultuuri häälekandjaks nimetavast **Müürilehest** (Karulin 2014), siis Müürilehe peatoimetaja Helen Tammemäe Sirpi teha ei viitsiks ja muudaks selle kohe Müürileheks (Tammemäe 2014). Müürileht vastandab end institutsionaalsele kultuurile ja leiab käsitlemisväärset kunsti perifeeriast või igal juhul sealt, kust peavoolu kriitik seda otsidagi ei mõista. Igatahes näib see olevat vähem või rohkem teadlik eesmärk. Seda hämmastavam on see, et Müürilehe kirjanduskriitika, mida ajalehe mahtu silmas pidades on proportsionaalselt küllaltki vähe, tegeleb valdavalt küll noorte ja sageli debütantidega, ent siiski üsna peavoolu kuuluvate ehk just nimelt institutsionaalsete kirjandusteostega. Arvustamist leiavad needsamad raamatud mis teistes kultuuriväljaanneteski ja eksperimentaalsusele kirjanduses suuremat tähelepanu ei pöörata, autoritegi hulgas on Vikerkaarde, Loomingusse ja Sirpi jõudnud. Sellest hoolimata on väljanne meie kriitikapildis eripärane, andes tunnistust sellest, mis läheb korda nooremale ja väheke protestivaimust kantud seltskonnale. Klassikaga hoiab sidet siingi ajuti ilmuv retroarvustus, millele aga vähemalt ühel juhul tahaks otsustavalt vastu vaielda. Näiteks siis, kui Joanna Ellmann avastab vaimustusega Karl Rumori „Kruttsifiksi” ja väidab, et see on nii romantilise meelega kui ka pimedade uskumise kriitika, ning peab seda eesti kirjanduse nihilismi tippteoseks (Ellmann 2013). Pimedade uskumise kriitika, seda küll, aga Rumor oli hingelt ka romantik ja üldsegi mitte nihilist!

Kahest kirjandust kajastavast päevalehest pean kõigepealt mainima **Eesti Päevalehte**. Põhjus on lihtne – vaimusilma 1999. aasta novembris talletunud mälestuspilt õhetava palgega Rein Veidemannist jagamas vaimustust selle üle, et ta kohe hakkab toimetama Eesti Päevalehe kirjanduslisa **Arkaadia**. Avanumbri juhatas 13. novembril sisse vanameister Jaan Krossi sõnavõtt „Arkaadiast – Agoraale”. Leht jätkas lisa hoidmist veel ka Jaak Urmeti toimetajakäe all, kuid nüüdseks on Arkaadiast alles vaid sellised varemed, et ajuti endiselt lehekülje ülaserava asetatud pealkiri (teemajuht?) tekitab piinlikkust. Alles ongi jäänud vaid agoraa, kus võetakse kõneks raamatu kujul ilmunud elu- või edulugu või veiniraamat ja toimub loid kauplemine. Mõni üksik raamatututvustus käib enamasti reklaamiga paaris, mille vahele eksib siiski vahet kord kuus ära mõni meeldiv üllatus – läinudaastast viimast näiteks Aare Pilve käsitus Jan Kausi romaanist (vt Pilv 2014b).

Postimees pühendab laupäevalislas **AK** raamatukriitikale ruumi rohkem ja suures osas on seegi sinna üle kolunud Rein Veidemanni teene. Olulisematel puhkudel täidab ruumi kirjandustoimetaja ise, valiku üle ma nurisema ei hakka, aga seda on tehtud küll. Kuid mu veendumuse ja kogemuse kohaselt on toimetused avatud ka pakkumistele ja ettepanekutele. Mõneti jääb silma teisejärguliste tõlketeoste suhteliselt suur osakaal, kuid kirjutajate ring on küllaltki avar ja esindatud erinevema temaatika, raamatukultuur tervikuna. Mis aga puutub näiteks **Tartu Postimehesse**, siis pühendab see kultuurile põhiliselt proportsionaalselt palju rohkem ruumi: tänu Kultuurikandja auhinna pälvinud Raimu Hansoni tähelepanule leiavad käsitlemist enam-vähem kõik Tartuga või kohalike autoritega seotud raamatud. (Laiemalt võttes käib see vähem või rohkem kõigi maakonna- ja linnalehtede kohta, vähemalt

peaks käima.) Aga kriitika see muidugi ei ole, ehkki ka vestelist kombekriitikat satub mõnikord tema raamatuesitlustest inspireeritud kirjatöödesse: „Kõrvaltoas oli suupiste- ja kurgukastelaud. Seal näitas Matti Milius vasaku käe näppu neile, kes seda enne saalis tähele ei pannud või näpuviibutamist räigeks žestiks pidasid. Sõrmes oli tal abielusõrmus” (Hanson 2014). Eks mõne raamatu üritavad lugejale lähemale tuua ka Eesti Ekspress ja Maaleht, kuid arvan, et toimetuse poolt antakse selleks ruumi vähem, kui lugeja ootaks. Ent ka seal ilmuv enamasti ei mahu minu mõistes kirjanduskriitika alla, kuigi igal juhul välistatud see ju ei ole.

Kriitilisi diskussioone ja enesepeegeldusi

Mul pole midagi kirjanduskriitilise riiu vastu, kui see tekitab elevust ja lööb õhu, aga mitte niivõrd platsi puhtaks. Kuid mõnikord jookseb tülikiskumine tühja ja muutub koomiliseks, et mitte öelda – haledaks. Näiteks kui Andrei Hvostov kisub oma kujutletavate vastastega riidu otsekui Tallinna TV Eesti riigiga. Kuna ta ei leia rahvusraamatukogu avariilult Andrei Ivanovi „Harbini ööliblikaid”, fantaseerib ta intrigeeriva võimaluse, et selle on pihta pannud tulihingeline eesti patrioot, nalja mitte mõistev rahvuslane, kelle arvates Ivanovi raamat solvab eestlasi. Hvostov prognoosib Ivanovile eesti kirjanduse esimest Nobeli preemiat ja lõpetab arvustuse retoorilise hüüatusega: „Tahab nüüd keegi hakata vaidlema, et hallipassimees Ivanov pole üldsegi mingi eesti kirjanik, siis jõudu tööle! // Vaielge, kalevipojad” (Hvostov 2014: 156).

Aga kalevipojad on teadagi Soomes, kriitikud vaidlemiseks põhjust ei näe või ei viitsi tühjust tüli teha ja nii jääbki arvustaja hüüdjaks hääleks. Kui see haledaks kiskuv provokatsioon välja jätta, on suurepärase ja mu meelest eesti kirjandusse kuuluva romaani arvustus hea ja hariv. Nagu ka Hvostov oma kirjatõis enamasti üldse.

Hvostov on rünnanud eesti kirjandust mitmel korral varemgi, väites muuseas ka seda, et suured teemad on eesti kirjandusest otsa saanud (nt Hvostov 2009). Söandaksin takkajärgi korrigeerida: mitte suured teemad ei ole otsa saanud, vaid pigem ei suudeta või ei taheta neid käsitleda, mis ei ole üks ja seesama. Seejuures leidub kirjanikke, kes on käsile võtnud küll pretensioonika teema, kuid pole suutnud pälvida piisavat tähelepanu kriitikas, ehkki müügi- või (elektroonilise) laenutuse numbrid võivad olla üllatavalt suured (sellise näitena meenub küll juba 2012. aastal ilmunud Kadri Kõusaare „Alfa”). Poleemilisse kirjanduskriitikasse puutub vägagi ka Hvostovi essee „Eesti kirjanduse tabud” (Hvostov 2013). Küsimusele, kas eesti kirjanduses on tabud olemas, vastab Hvostov kõhklematult: on küll. Ja toob tabude murdmise näitena eesti asjas esile hoopis Sofi Oksaneni, lisades, et ainult sellist kirjandust viljeledes võidakse jõuda Nobeli preemiani. Väleda ajakirjanikusulega Hvostov osales ka suuremas eesti ajalookirjutuse ainelises poleemikas ja kasutab üldse ära kõiksugu võimalusi sõna sekka ütlemiseks, kartmata seejuures peksa saada.

Kriitikat ja rahulolematust kriitikaga on raiutud ka ilukirjandusse. Vikerkaares ilmus Jürgen Rooste ilukirjanduslik pala, milles saavad pähe nii seesama Vikerkaar kui ka Looming (ja eriti viimase kriitikanurk) põhjusel, et need ajakirjad ei avalda Rooste luulet: „Ja vana Mutt istub oma sinekuuril ja fs vaatab maailma, nagu ta ei mõtleks üldse, ja Loomingu kriitikanurk on jäle,

kui just mina või Kaus sääl ei kirjuta, nii et kuidas ma saaks Astale või Dori-sele – oma lemmiktoimetajatele, kahele kõige kallimale naisele, kes mind alati hoidnud!!! (ja – by God – Kender, see päev tuleb, kui vasar Su laiaks lajatab, sest Sa tegid haiget kõige paremale, õrnemale olendile universumis!) – üldse kunagi enam oma tekste saata, ahh?” (Rooste 2014: 35.) Sellesse kolmelehe-küljelisse poeetilis-vulkaanilisse hüperbooli on kätketud palju kirjutava väga hea poeedi traagika. Aga paljusõnalisus ei ole veel kvaliteet, sõna ei tohi oda-vaks lasta. Kriitik saab oma obaduse ka Kelly Turki luuletuses „Mõlgutused pärast trenni” (2014). Suuliselt levinud pärimuse (et mitte öelda klatši ning anda mõttekäigule folkloorne ülevus!) järgi võiks siin näha kirjaneitsite ja poe-tesside ringkaitse sõnastust kriitik Mihkel Kunnuse vastu, teisalt märgib see ühtlasi luule ja elu ning kriitika ja elu piiride ohtlikuvõitu ületamist.

Akadeemilises plaanis riidles ka Tallinna Ülikooli professor Piret Viires Tartu Ülikooli doktorandi Berk Vaheriga Methise nullindate erinumbri koos-taja meelest ülekohtuse arvustuse pärast (vt Vaher 2014b; Viires 2014). Dis-kussioon oli akadeemiliselt viisakas ja ilmselt on lõppenud leppimisega. Mulle jääb küll arusaamatuks see pidev üleminekuajastus elamise kuulutamine, millega Viires oma vastulause lõpetab (Viires 2014: 545), aga olgu peale, kui keegi tahab kahe ukse vahel elada.

Mainisin juba eespool Sirbi rubriiki „Kriitikakunst”, milles ilmunud Aare Pilve essee „Kaasaloova kriitika hüpotees” (2014a) on üks viimase aja tähe-lepanelikumaid ja olulisemaid kriitika (enese)refleksioone ning millel on ehk eeldust saada samasuguseks klassikaks nagu Märt Väljataga 2005. aastal Vi-kerkaares ilmunud „Paar palvet retsensendile”. Olgugi et Pilve käsitluses ei pruugi näha midagi vapustavalt uut, loob tema kriitikaviiside tinglik jaotus vastuvõtvals, tõlkivaks ja kaasaloovaks piisavalt selge skeemi, et seda järgi-da. Mõeldes sellest nüüd enesekohaselt, tajun ise kirjutades teatava ideaali-na küll kaasaloovat kriitikat, ent lugemisel eelistan pigem tõlkivat kriitikat, mis teose olemuse ja tähenduse mulle piisavalt selgeks teeb ka siis, kui ei ole sellega lähemalt tutvunud. Sellise kolmikjaotuse järgi on vastuvõtva kriiti-ka ilmumiskohaks pigem päevalehed, tõlkivat kriitikat avaldavad peamiselt akadeemilised väljaanded, aga ka analüüsioskustega hästi varustatud autorid näiteks Värskes Rõhus; kaasaloov kriitika piirneb rohkem ilukirjandusliku sõnaga ning selle pärisosaks on staažikad kirjandusajakirjad, aga muidugi mõista ka Sirp.

Rõhutamaks kriitika olulist rolli kirjanduses ja kirjanduselusel, alustas Eesti Kirjanike Liit 2013. aastal Aare Pilve õhutusel sündmustersarja „**Kriiti-line olukord**”, kutsudes kokku Eesti juhtivaid arvustajaid, et arutada kriiti-ka olukorra ja olemuse üle. Neid õhtuid toimus neli ja siis asi soikus. Kriitika mõtestamisega on hiljaaegu alustatud Tartu Kirjanduse Maja Arhiivis Värske Rõhu õhtutel ning seal toimunud diskussioonid on kinnitanud teema aktuaal-sust.

Kui kriitik kirjeldab oma lugemisviisi, siis enda meetodile kõige enam sarnaneva avastasin Kaupo Meieli arvustusest Jan Kausi „Tallinna kaardi-le”, ainult selle vahega, et mu käekiri on TNR12pt alles pärast suure hulga mustandipaberite täitmist. Minagi murrann raamatu lehekülje nurki seakõr-vadeks nii, nagu kirjeldab Meiel: „Üla- või alanurka moodustuv nool suunab kirjakoha juurde, mida arvustuse kirjutamisel kasutada iseloomuliku näitena heast või veast. Võibolla saab seda kõike digiraamatuga palju mugavamalt

teha, aga olen vanamoeline ja peale selle füüsiliselt sedavõrd nõrk, et lihtsalt ei jaksa e-lugeri nurka kahekorra murda” (Meiel 2014: 185). Valisingi selle tsitaadi, osutamaks seoses lugemisviisi muutusega ühele häirivale tendentsile uuemas kriitikas, mis küll ei ähvarda Meieli tekste: üha rohkem piirduvad arvustused vaid käsitletava raamatu murtud nurkadega lehekülgedele viitamise ega osuta uudisteosel väljapoole, ei näe selle avaramat ümbrust, sarnaseid motiive ega traditsiooni või siis on see kõik üpris juhuslik. Jahmatamapanevalt kõlas üks väide Värske Rõhu kriitikaõhtul Tartu Kirjanduse Majas, kus üks noor arvustaja teatas, et kirjutades üritabki ta välja lülitada nii teose autori kui ka kogu ümbruse, piirdudes vaid arvustatava tekstiga. Teiselt poolt on muidugi õigus ka Johanna Rossil, kes õhutab kriitikuid „end muidugi pidevalt korrale kutsuma, et mitte taustu üle tähtsustada – keskne peaks ikkagi olema tekst ise. Ent meie lugemiselamust suunavad muuhulgas eetilised otsused selle kohta, kes selles tekstis kõneleb, kellele ja mida ta sellega öelda tahab. Seda teadvustades on meil kõige parem võimalus lugeda teost avatud meeltega” (Ross 2014: 167). Oluline on niisiis hoida teksti ja konteksti vahelist tasakaalu ning kriitiku läbinägev pilk võiks ka aimata, kas tulevikuski on teosel mõju, ja kui, siis milline. Lisaksin siia juurde, et kui nn päevakriitika peaks taotlema operatiivsust, kiiret reageerimist, siis ei pruugi arvustaja muidugi kohe ära tunda teose kõiki nüansse. Kuigi eeldaksin, et aktiivse kriitiku pilk püsib peal kogu kultuuriajakirjandusel ja ta teab, millest kuskil mujal ja hoopis muus žanris juttu on olnud, ning seostab teost laiemal plaanil, on tuttav autori kogu loominguga ja tegemistega. Näiteks ei ole ma märganud, et muidu head retseptiooni saanud Lauri Pilteri originaalloominguga oleks suhestatud tema tõlketegest, mille kohta pakub huvitavaid näiteid ajakiri Akadeemia.

Massikirjanduse ja kõrgkirjanduse vahe tõi Sirbi „Kriitikakunsti” rubriigis esile 2014. aastal A. H. Tammsaare nimelise Albu valla kirjanduspreemiaga pärjatud Avo Kulli tõstatatud probleem. Kuna kodumaise kirjanduse arvustamiseks kasutatakse vaid üht ja nimelt väärtkirjanduse mõõdupuud, kutsub Kull üles arvustama kirjandusteoseid kategooriapõhiselt: „...näiteks ei minda lihtsate lemmikromaanide (*à la* Barbara Cartland) kallale väärtkirjanduse mõõdupuuga ja teisest küljest ei oodata põnevikelt psühholoogilist või esteetilist sügavust, sest Hercule Poirot’ asi on kurjategijaid püüda, mitte meie vaimu valgustada” (Kull 2014). Mulle näib olukord siiski veidi teistsugune: hõlplotavat lektüüri meie kultuuriajakirjandus üldjuhul ei arvustagi, sest laialt loetava raamatu retsenseerimine ei paku erilist intellektuaalset pinget. Heal juhul ilmub mõni lugemissoovituse moodi tekst kas mõnes päevalehes või hoopis naisteajakirjas. Viimaseid vahetevahel lehitsedes näibki, et neis tutvustatavad raamatud pälvivad haruharva korralikku kriitilist analüüsi kultuuriajakirjanduses, otsekui oleks meil kaks erinevat kirjandust, mis heal juhul saavad kokku üksnes korralike raamatupoodide ilukirjanduse riiulitel. Aga nii ju ongi. Menulikud, kui välja arvata mõned sellised erandid nagu Valdur Mikita, Andrus Kivirähk või ka müüginumbreis varasematel aastatel tuhandeid ületanud Tõnu Õnnepalu, pälvivad kriitikas vähem tähelepanu. Või on arvustus hävitavalt õiglane, nagu näiteks kirjutab (:kivisildnik Mart Kadastiku ja Katarina Tammerti romaani „Paarismäng” kohta: „Ma ei üllatu, kui jälle hakatakse mingi sentimentaalse romaani ümber tantsu lööma ja kuu poole uluma. Olgu pealegi, aga kui juustulaadse toote peale ei tohi kirjutada juust, siis ei tohiks ka romaani laadse toote peale kirjutada romaan. [...] Ma ei ütle, et see

tekstimassiiv on halb või et seda ei tohi lugeda, ma ütlen, et seda ei ole ilus kirjanduseks nimetada, sel lihtsal põhjusel, et see ei ole kirjandus. Ma ütlen seda arusaamatuse vältimiseks ja romaanikirjanike huvide kaitsmiseks, see on minu kui Kirjanike Liidu liikme põhikirjaline kohus” ((:)kivisildnik 2014). (:)kivisildnik eelistab kirjandust ja ütleb selle ka välja, mida meie kriitikud peale tema ja Kaupo Meieli tavaliselt ei tee.

Seda enam on professionaalse kirjanduskriitiku osaks analüüsida ja selgitada piiripealseid nähte.

Kokkuvõtteks

Mul on kiusatus järelduseks laenata sõnastust Elle-Mari Talivee ja Kadri Tüüri (2013: 241) ülevaatest kirjandusteaduse kolmaastaku 2010–2012 kohta: kirjanduskriitikat avaldavad valdavalt need, kes on vaba(ma)d institutsionaalsetest klassifikaatoripainetest, loovisikud ja paar boheemlaslikumat professorit.

Lõpetuseks, naastes alguses viidatud Lauristini–Vihalemma ja Laagi artiklite juurde, küsigem: kas kirjanduskriitika ajab nüüd kirjanduse asja? Üldjoontes küll, eriti loovisikute kirjutatud kriitikas, ehkki positiivsetes arvustustes on märgatav teatav kambakraatlikkus. Kuid akadeemilisema kriitika poolel on käsitlusviis kaugenenud tavapärasest poetika-stilistika kõige paremas mõttes skolastilisest analüüsist. Selle asemel paistavad silma sotsiaalkriitika mitmesugused vormid: traumateooria, haakuvus ühiskonnaga, kirjanduse elulisus, mis väänab muid väärtusi välja ja sellistest teostest, kust esteetilisi väärtusi eriti leida ei ole. Seetõttu jäi mu kõrvus sümptomaatiliseks kõlama 20. jaanuaril 2015 toimunud Värske Rõhu noorkriitikute õhtul publiku hulgast õhku paiskunud Mihkel Kunnuse hüüatus: „Te arutlete nagu mingid kuradi filoloogid!” Tõsi, Kunnus ise järgib oma kirjanduskriitilistes sõnavõttudes küll kindla peale minnes kirjanduslikke väärtusi, ent teeb seda üsnagi valikuliselt teatud klassikutele toetudes. See on kriitikule kahtlemata kindel ellujäämisprintsip ja üks võimalik vastus küsimusele, kas kriitik peab olema kõigesööja, avaldama arvamust ka talle vaimult võõraste teoste kohta. Kunnus heidab need viimased kerge liigutusega kõrvale, nagu ta toimis ka 2012. aasta proosa-ülevaates, asetudes enesele esitatud küsimuses, „mil määral saab proosa-ülevaate tegija olla kriitik ja mil määral teadlane-arhivaar ning mil määral hoopis halastaja-jeesus, kes korjab üles just nimelt need sandid ja pidalitõbised, kellele keegi teine muidu tähelepanu ei pööra” (Kunnus 2013: 394), valikulise kriitiku rolli. Kunnuse üpris meelevaldset ülevaadet kompenseerib sealsamas numbris Rebekka Lotmani traditsioonilistele meetoditele tuginev filoloogiline ja ammendavusele pürgiv 2012. aasta luuleülevaade.

Mõõdukas teooriakasutus, tundlik, esteetilisi väärtusi hindav lähenemine teosele parimas mõttes skolastilise arsenaliga, viitsimine õppida tundma ka teost ümbritsevaid kontekste ning kõige selle tasakaalus hoidmine on kriitikas loodetavasti siiski ka edaspidi võimalik. Seda lootust toidavad Arne Merilai üliõpilaste kriitikakoor kogumikus „Rahvusvahelised rahvusteadused” (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014), mitmed siinses artiklis näiteks toodud kriitikat väärtustavad ja kultiveerivad üritused, sõnavõttud ning muidugi ilmuva kriitika üldpilt. Kommunikatsioon toimib.

Allikad

- Karulin, Ott 2015. Elektronkiri J. Kronbergile 23. II.
Mutt, Mihkel 2015. Elektronkiri J. Kronbergile 25. II.
Väljataga, Märt 2015. Elektronkiri J. Kronbergile 24. II.

Kirjandus

- Ellmann, Joanna 2013. Kui hea raamat! – Müürileht, nr 25, lk 36.
Friedenthal, Meelis 2014. Mil määral on ajalugu muinasjutt? – Tuna, nr 2, lk 135–137.
Hanson, Raimu 2014. Sürrisõnastaja teenis luulega leiva. – Tartu Postimees 3. X, lk 8.
Hint, Mati 2012. Kuidas müüa Eesti ajalugu? Kas nagu setusid? – Sirp 9. XI, lk 4–5.
Hvostov, Andrei 2009. Kas eesti kirjanduses on suured teemad läbi? – Sirp 16. I, lk 24.
Hvostov, Andrei 2013. Eesti kirjanduse tabud. Kes on seda Paeranda üldse oma silmaga näinud? – Sirp 13. XII, lk 6–7.
Hvostov, Andrei 2014. Emigrandi käsiraamat, oikumeeniline. – Vikerkaar, nr 4–5, lk 153–156.
Karulin, Ott 2014. Kui mina oleksin Müürilehe peatoimetaja... – Sirp 22. VIII, lk 2.
Kaur, Kairit 2014. Kuis, kaunis Tallinn, võiks sind kiita küllalt kõrgelt... – Tuna, nr 4, lk 136–138.
(:)kivisildnik 2014. (:):sentimentaalne romaan kolmandal ringil. – Eesti Ekspress. Areen 19. XI, lk 41.
Kronberg, Janika 2014. Pühendunud kriitik. – Looming, nr 7, lk 1013–1015.
Kull, Avo 2014. Millega mõõta ajaviitekirjandust? – Sirp 14. III, lk 34.
Kunnus, Mihkel 2013. Romaanikunsti taganev tuli. Märkmeid eesti proosast 2012. – Looming, nr 3, lk 394–416.
Kunnus, Mihkel 2014. Roheline süü. Saarde–Pärnu: Jumalikud Ilmutused.
Laak, Marin 2003. Kirjatäht kriitika kammitsas. Arvustus ja kirjandusuurimine aastal 2002. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 331–344; nr 6, lk 436–447.
Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter 2008. Kultuuriajakirjad sotsioloogi pilguga. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 3–15.
Luiga, Martin 2014. Minu esimene kivisildnik. – Vikerkaar, nr 12, lk 105–108.
Maie Kalda. Kaastekste. Koost Virve Sarapik, Ülle Kurs. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014.
Meiel, Kaupo 2014. Täiuslik nauding, mis ei paku rahuldust. – Vikerkaar, nr 10–11, lk 185–188.
Mutt, Mihkel 2014. Öhtumaa Eesti I. Kultuuripublitsistikat ja kirjandusartikleid. Tallinn: Fabian.
Ojam, Indrek 2014. Kirjutamine kohtub olematusega. – Värske Rõhk, nr 38, lk 115–120.
Pilv, Aare 2014a. Kaasaloova kriitika hüpotees. – Sirp 21. XI, lk 15.
Pilv, Aare 2014b. Sa arvad, kõik saab korda. – Eesti Päevaleht 17. XI, lk 13.
Priimägi, Linnar 2014. Rääbakad õied. – Sirp 30. V, lk 25.

- Põldmäe, Asta 2014. ja valguse armulise. Kirjatöid aastaist 1975–2013. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Rattasepp, Märten 2014a. Kuidas olla? – Sirp 30. V, lk 24–25.
- Rattasepp, Märten 2014b. Miniatuursete maailmade pörkumine. – Vikerkaar, nr 12, lk 111–115.
- Raudsepp, Hugo 2012. Nüüd ma tahan mõõka tõsta. (Eesti mõttelugu 108.) Koost Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa.
- Raudsepp, Hugo 2013. Mait Metsanurk ja tema aeg. Ühe vaimsuse kroonika kaasaegse sülest. Tartu: Ilmamaa.
- Rooste, Jürgen 2014. Nulla dies sine linea. – Vikerkaar, nr 10–11, lk 34–36.
- Ross, Johanna 2014. Eetilise kriitika katse. – Rahvusvahelised rahvusteadused. Artiklikogumik rahvusülikooli 95. juubeliks. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 166–167.
- Salumets, Thomas 2014. Mõju mõnu. (Studia litteraria Estonica 14.) Koost T. Salumets, Arne Merilai. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Talivee, Elle-Mari, Tüür, Kadri 2013. Kirjandusteaduse kolmaastak. Andmebaasipõhine vaatlus. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 233–252.
- Tammemäe, Helen 2014. Kui mina oleksin Sirbi peatoimetaja... – Sirp 22. VIII, lk 2.
- Tomberg, Jaak 2014. Maailmaehitamise paranduslik ainelaulatus. – Sirp 9. I, lk 6–8.
- Tuglas, Friedebert 2013. Kogutud teosed 12. Juhan Liiv. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Tuglas, Friedebert 2014. Kogutud teosed 11. Kriitika IX. Kriitika X. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Turk, Kelly 2014. Mõlgutused pärast trenni. – Värske Rõhk, nr 37, lk 18–19.
- Vaher, Berk 2014a. Sõnastamatu lend sõnades. Kirjutusi kirjandusest I. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Vaher, Berk 2014b. Veel lõppemata nullindad. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 386–394.
- Veidemann, Rein 2014a. „Ainult valguses saab kõik olevaks”. – Looming, nr 8, lk 1185–1187.
- Veidemann, Rein 2014b. Asta Põldmäe *hortus litterarum*. – Postimees. AK 5. IV, lk 8–9.
- Viires, Piret 2014. Ikka veel postmodernismist. Vastuseks Berk Vaherile. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 543–545.
- Väljataga, Märt 2005. Paar palvet retsensendile. – Sirp 28. X, lk 3.

Parnassus and the Agora: Sparse notes on Estonian literary criticism 2013–2014

Keywords: arts and culture journalism, literary criticism, literary studies, modern literature, debate in criticism, academic criticism, collegiate criticism

The article discusses the literary criticism published in the Estonian printed press during 2013–2014 and in the available collections of criticism by classics as well as by modern critics. The focus is on the government supported cultural journals *Looming*, *Vikerkaar* and *Keel ja Kirjandus*, and the newspaper *Sirp*, which all publish criticism of a satisfactory standard. Compared to Soviet times, when part of the cultural press was censored less strictly, thus enabling hidden reference to social problems, the literary criticism cultivated in independent Estonia is more self-sufficient, mainly dealing with aesthetic problems. An approach to literature as an art in its own rights is typical of collegiate criticism, while academic criticism is more diffuse and more influenced by recent sociologizing approaches, trauma theory, semiotics etc. The literary quarterly *Värske Rõhk* deserves recognition as a hotbed for young critics. As for privately-owned press, their standards of literary criticism are uneven and their reviews appear irregularly. Since the literary supplement *Arkaadia* (launched in 1999) of the daily paper *Eesti Päevaleht* has ceased publication there is presently no adequate reflection of the local literary landscape. Thus, although the Estonian literary scene is not totally void of critical communication, occasionally of debates even, most of it remains in the cultural pages of the press, without noticeable influence on public attitudes and values.

Janika Kronberg (b. 1963), MA, literary historian, Director of Estonian Literary Museum, janika@kirmus.ee